

7. CO JEST OBEC?

(Pražské Noviny z 5. 8. 12. 19. 22. listopadu, 13. 17. 20. 24. 27. 31. prosince r. 1846, č. 86 až 88. 90. 91. 97 až 102. s, 357. 361. 365. 373. 377.—378. 401.—402. 405. 409. 415. 419. 423.—424.)

V době pobělohorské zřízení obecní v zemích českých utvářelo se jinak v městech a jinak v obcích vesnických. V městech králských veřejná správa pozvolna se dostala do rukou purkmistrů a zkoušených radů magistrátních, dosazených zemskou vládou ve srozumění se soudem apelačním, ale správa jmění obecního, i pokud v něm ještě zástupcové měšťanstva měli účastenství, byla ochromena stálou ingerencí gubernia a úřadu podkomořského. Na venkově vliv rozhodující na záležitosti obecní měly vrchnosti, vliv snadno vysvětlitelný svazkem poddanským. Vrchnosti vykonávající samy moc soudní a politickou netoliko že nebyly podrobeny moci orgánů obecních, nýbrž dosazující rychtáře a konšely obecní spravovaly prostřednictvím těchto osob i vlastní majetek obecní. V pozdějších letech přidružila se k tomu rozsáhlá ingerence tehdejších úřadů krajských. Zrušení svazku poddanského (r. 1781) a spojené s ním sestátnění veškerého konání spravedlnosti a správy politické způsobilo převrat v dosavadní organizaci obcí. Podstatný rozdíl mezi městy svobodnými a obcemi venkovskými, až do tehdejší doby patrný, byl šetřen. Myšlenky pak, jež se projevíly v r. 1848, žádaly vymanění obcí nejen z područí vrchnostenského, ale i z poručníkování

moci státní. (Pražák J. Rakouské právo ústavní. V Praze, 1895. I. 47—48.) K. Havlíček v článku níže otištěném hleděl ukázati, co by se z obcí za stísněných poměrů tehdejších dalo učiniti, kdyby byli v obci lidé opravdoví, kteří by si byli vědomi účelů obce »obyčejnějších, všeobecnějších a důležitějších«.

Kdyby tak člověk jen po naší milé vlasti cestoval a všeliká místa a místečka navštívil, a pak odpověditi měl na tuto otázku, musel by asi říci: »Obec jest místo plotem ohražené, nad každými dveřmi jest numero, v jednom domě bydlí rychtář, v jednom servus, v jednom slouha a v prostředku je louže.« Nic víc? — Nic. — A proč tedy jsou ty domy a chalupy pohromadě? — Nevím věru, leda snad proto, aby, když jedna chytne, i ostatní lehce shořeti mohly.

To by byl ovšem malý prospěch obce, ale jinak není. Lidé jsou pohromadě, bydlí jeden vedle druhého, v jedné obci, v jedné společnosti, ale nepomyslí a nevědí proč a nač. Nespácháme křivdu, řekneme-li, že snad z tisíce jednomu z našich krajanů nenapadlo, proč tak asi vedle sebe ve společnosti, v obci žijeme, proč nesedí každý člověk a každá rodina sama o samotě od ostatních vzdálena a oddělena. Věru bychom museli pochybovati o důstojnosti lidské, kdybychom náležitě a přísně vypočítávati a považovati chtěli, co člověk buď dělá neb s sebou dělati nechá, nevěda proč a zač.

Pouhé pohromadě bytí, vedle sebe bytí beze všelikého vědomí, bez vzájemnosti není ještě obec, a nejlepší příklad takové společnosti vidíme při stádě, které hnáno jsouc kamkoli od pastýře svého, ačkoli opravdu

ve společnosti žije, přece žádných výhod z toho neužívá, ba naopak ještě škodu trpí, jelikož jedno druhému jen pastvy užírání a překáží. Nemůže se tedy stádo nazvati obcí, proto že jeden úd druhému nepomáhá, proto že nemají společného účele svého. Tak též by se obcí nazývati neměla vesnice neb městečko, kde lidé pouze vedle sebe bydlí, toliko sobě překázející a škodící, aneb aspoň žádného šlechetného vyššího společného účele nemajíce. Proto jest obec, jest společnost, aby co jednotlivý sám dovésti nemůže, spojené síly dokázaly: pásti se ale může každé zvíře samo, k tomu nepotřebí stáda. Stádo jest jenom pro pohodlí pro zisk pastýře, ale obec má býti pro pohodlí, pro zisk všech.

Dobré příklady obce vidíme jen při tvorech, které nerozumnými jmenujeme, bezpochyby proto, že my jim sami nerozumíme: při mravencích a včelách. Tu nejlépe poznati můžeme užitek pravé obce, pravé společnosti, když vidíme, jak veliká díla provedou tak maličcí tvorové společně. Ba ještě více tvorové tito by bez obecného společenského zřízení ani obstáti nemohli, tak velice již do jejich přirozenosti vložen jest pud obecný, společenský. V tom ohledu tedy i samého člověka převyšují, který často dokonce osamotněle žije, neznaje ani dobrodiní společenských svazků. A kde i člověk opravdu zejména v obci žije, jak často-kráte jej vidíme zanedbávati buď úmyslně neb z nevědomosti všeliké povinnosti a výhody občanské, jak často ještě ostatním spoluobčanům svým na zkázu a na překážku bývá?

Na dvou velikých hlavních základech vystaven

jest veškeren lidský svět, Schiller ¹⁾ jej jmenoval: hlad a lásku, my je pojmenujeme: náklonnost (poněvadž se již u nás láska bere jen ve smyslu sexuálním) a užitek, a stavíme náklonnost jen honoris gratia na první místo, neboť v opravdivém světě skoro vždy na něm užitek (hlad) stává. Cokoli člověk dělá, činí buď z náklonnosti neb pro užitek (leda by nic nemyslel a dělal všechno nevěda proč, mechanicky), a blažený ten, kdo všechno užitečné činiti může z náklonnosti, a komu všechno, co z náklonnosti učinil, užitečné jest.

Zde stojíme při základním uzlu člověčí bytosti, při egoismu (pro užitek) a při mravnosti (z náklonnosti). Co jest vlastně egoismus (sobectví), přetěžké to určení, a nižádná lidská moc udati nemůže při jednotlivých činech hranice mezi egoismem a mravností. Člověk může nejkrásnější činy vykonati z nejšpinavějších, z nejzištnějších a nejnemravnějších pohnutí, a naopak dobrý úmysl může před světem platiti za zlý!

A proto by nebylo dobře snovati základy veřejného zřízení obce na pouhé náklonnosti, na mravnosti, z té příčiny, že lidský bystrozrak dobře provedené pokrytství proniknouti nemůže, a tedy by od sobeckých chytráků, vydávajících se za nezištné obětovavé muže, přečasto šizen býval. Jenom rodina, tato malá obec, jest výhradně založena na náklonnosti, poněvadž se v ní, jakožto vždy pohromadě žijící, pokrytectví

¹⁾ Schiller, Johann Christoph Friedrich, německý básník žil v l. 1759—1805.

mnohem tíž provésti dá, ačkoli i tu máme mnohé ošklivé příklady.

Každá dobře zřízená obec musí být ale jen založena na užitku a sice na užitku všeobecném. To jest každý jednotlivec musí z toho užitek míti, že v obci žije, sice jest tato obec špatná. Každá obec jest jakési obmezení svobody jednotlivců, člověk právě tím, že do obce vstupuje, k rozličným povinnostem se zavazuje, které by sic jinak (jako pouhý člověk osamělý aneb v rodině živoucí) neměl, a k těmto povinnostem zavazuje se dobrovolně jen proto, že z toho spolku, od té obce za to větší užitek očekává. (Nebereme zde užitek jen ve smyslu nejhrubším.) V obci platiti musí zásada: Něco za něco, nic za nic, a čím více se obec drží té zásady, tím dokonalejší jest.)

Aby nám nikdo zle nerozuměl, musíme doložiti, že náklonnost, obětavost atd. (co se patriotismus zove), nikterak z obce nevyklučujeme, tyto vždy v obci budou a býti musí, ale jenom že nahodile a tak, aby obec sama na nich založena nebyla, aby nechtěla obec státi a zkvétati patriotismem a jinými dobrovolnými skutky občanů. Neboť každý nahlížeti musí, že by takový základ při známé povaze lidského ducha jen slabý a nejistý, ba nanejvýš nebezpečný býti musel.

Samo sebou se již rozumí, že nemůž býti žádná obec jenom k prospěchu (pro užitek) jednoho neb několika málo osob, sice by přestala býti společností. Když se jakákoli společnost a k jakémukoli oučelu sestoupí, není sice zapotřebí, aby každý jednotlivý oud té společnosti stejné obtíže nesl, t. j. stejně

k společnému oučelu přispíval: to však nevyhnutelně při každém spolku býti musí, aby každý oud v tom poměru užíval společných výhod a užitků, v jakém poměru nese společné obtíže, totiž aby ten, kdo více přispívá, zase větší podíl bral z vytěženého, sice jest společnost založena na nespravedlivosti.

Totéž i v obci musí býti, poněvadž i obec jest společnost. I v obci tedy má ten, kdo více přispívá k obecnímu dobru, buď si to penězmi (daněmi) nebo prací svou, aneb jiným jakýmkoli způsobem, větší podíl dostávati z výhod obecních. Aneb obráceně řečeno, kdokoli chce v obci větších výhod užívat, musí i větší obtíže nésti k obecnímu dobru. D a r m o aneb z p o l o d a r m o užívatí všelikých výhod a užitků na cizí útraty a na cizí obtíž jest nedůstojno čestného člověka, jest buď lupičství aneb nectné darmochlebství.

Není snad zapotřebí, abychom věci tyto šíře a určitěji vypisovali, udávajíce rozličné způsoby takových proti pravému oučelu obce čelících poklesků; soudný a přemýšlející čtenář sám si je zajisté pomyslí, jelikož ne zřídka se přihazují. Považujeme však toto zde v krátkosti postavené co dostatečnou odpověď na všechno, cokoli se o aristokratii, demokracii, monarchii atd. obyčejně mluvívá. Každé zřízení obce jest dobré, kde se nadřečený spravedlivý poměr zásluh a výhod každého jednotlivého ouda shledává, a oud požívající v obci výhod větších, než jsou jeho zásluhy, jest nehodný oud obce, buď si on v jakémkoli stavu a v jakékoli důstojnosti: neboť takový oud jest k obtížnosti ostatním, ne však ku prospěchu jejich. Rozumí se samo, že nehodnost takového soběckého

ouda a jeho škodlivost tím větší jest, čím výše v obci samé stojí t. j. čím více a čím větších výhod užívá od obce, nekonaje za ně obci přiměřené služby.

Mnohem však horší ještě jest takový oud, jenž nenesá přiměřené obtížnosti obecní, ještě sám buď celé obci aneb jednotlivým oudům obtížnosti činí, a nepomáhaje dle povinnosti své k dosažení obecních oučelů ještě jim úmyslně překáží. Takový oud neb takoví oudové obce jsou mnohem horší než zjevní nepřátelé obce.

Účele obce mohou býti velmi mnohé a rozmanité, a každá obec může si dle všeobecné vůle oudů svých jiné oučele vytknouti: my zde jenom o obyčejnějších, všeobecnějších a důležitějších účelech obce promluvíme.

Nebylo by dobře rozkládati a posuzovati zde rozličné oučele obce bez ohledu na naši skutečnost, neboť jsme již dávno přesvědčeni, že se má při každém přemýšlení a rozjímání vyjítí od něčeho skutečného, ne pak ve větru ideas honiti, jak praví náš Komenský¹⁾ velmi trefně v Labyrintu Světa.

Především zde musíme pozornost na jednu sice nahodilou, ale předůležitou okolnost obrátiti, a sice na tu, že jsme do obce, ve které žijeme, dobrovolně a po dobrém rozvážení nevstoupili, nýbrž se v ní zrodili, a tak nechtíc se oudy obce stali. Když člověk

¹⁾ Jan Amos Komenský žil v l. 1592—1670. Byl jeden z předních členů Jednoty českých bratří a zakladatelem novověkého školství. Ze spisů jeho jest nejznámější: »Labyrint světa a ráj srdce, složený r. 1623 a poprvé vydaný r. 1631. Pěkné a stručné poučení z pera J. V. Nováka o Komenském nalezneš v Ottově Slovníku Naučném. XIV. 618 ad.

sám a dobrovolně k obci přistoupí, skoro vždycky celé zřízení její zná, a právě proto přistupuje, že se mu toto zřízení a tyto ústavy zalíbily, že souhlasí s jeho smýšlením. Takový pak oud obce, znaje zákony a účele obce a řídě se dle nich, jest vždy užitečný. Naopak ale občané nepřistoupivší dobrovolně k obci, a žijíce v ní jen proto, že se tam narodili, neznají obyčejně (nemyslíme, že by tak vždy býti muselo) ani oučele obce své, ani zřízení (zákony) její, a takové občany neměli bychom ani občany nazývati, nýbrž vlastně nábytek obce. Neboť zrovna tak, jako almara postavená k pohodlí mému v mém pokoji nemůž býti nazvána obyvatelem mého pokoje, proto že tam stojí nevědomky, a ne k svému, nýbrž pouze k mému prospěchu: zrovna tak obyvatel obce, neznající účele a zřízení její, a nepůsobící vědomě a samovolně k tomuto účeli nezasluhuje jméno občana, a není také oud, nýbrž nábytek obce. Toto podobenství dále vysvětlovati nemůžeme: každý však sám nejlépe to učiniti dovede.

Občan neznající účele a zřízení (zákony) obce své, nevědoucí, co se v ní děje, jak se řídí, nechápající celé ústrojí její, nemůže také ani dobře znáti své povinnosti, tak jako ani svých práv nezná. Taková nevědomost a slepota občanů jest však k největší škodě celé obce (ovšem i všech občanů jednotlivých).

Každému z nás budou následky té nevědomosti známy ze zkušenosti. Jak často vidíme muže jinak v privatním životě svědomité, kteří by žádným způsobem nikoho ze sousedů svých ani o nejmenší věc neošidili, proti státu jednati lstivě a velmi ošemetně.

Patřme na veřejné stavby, na silnice, železnice, na pachtu, odvody k veřejným zemským potřebám a vůbec na všechno, co obec na své útraty koná, jaké se tu často dějí podvody.

Tu pašováním, tu podvodnickým vyhýbáním se dani předepsané, tu uplácením, tu zas přijímáním úplatků, tu špatnou prací atd. atd., nejeden dle svého způsobu šidí obec. Ba tak dalece jest v tom ohledu cit kleslý, otupělý (neb vlastně neprobuzený), že takové podvody obce ani ve veřejném mínění hanebné nejsou. Kdož by se ku př. styděl říci, že kouří pašovaný tabák?

Duch občanský, občanské smýšlení chybí v takových obcích, ve kterých občané ve správě obecní žádného podílu a hlasu nemají, o zřízení a účelech obce nic nevědí, kde se správa veřejně a všem před očima nekoná. Jaký pak div, že občan nena- hlížeje, kterak i jeho oběti k udržení celku nevyhnutelně zapotřebí, nevida náležitého spojení mezi obtížemi, které pro obec nese, a užitky, jaké od ní bere, poněvadž vždy jen obtíže své (daně a služby) patrně na očích má, prospěch ale ne tak patrně: jaký div pravím, že se občan takovou obec co nějakou obtíž považovati naučí, a potvrzen ještě v mínění svém nevlídností a nespravedlivostí ouřednickou (za niž arci obec vždy nemůže), konečně obec za zjevného nepřítelě svého a škůdce drží, a nepřátelsky proti ní jedná, nemoha mocí, aspoň lstivě a podvodně?! Tak se tedy v takových obcích, ve kterých lid úmyslně v nevědomosti obecného zřízení, obecných výloh a příjmů, obecné správy držán jest, tentýž lid naučí po-

važovati obecné jmění co jmění ne své, nýbrž cizé a sice jmění bohaté osoby, které to, jak on ve své sprostnosti myslí, málo uškodí, bude-li o něco ošizena; platiti daně jest mu nanejvýš obtížno, poněvadž myslí, že on chudší dává bohatšímu, jelikož nenahlíží a nahlížeti nemůže, že tyto daně vlastně dává jen sám sobě, jako z jedné kapsy do druhé. (Tu arci máme na zřeteli jen spravedlivé zřízení obce, kde každý takové užítky má, jaké obtíže nese a jaké práce koná, kde nejsou marní darmochlebové žijící z cizí práce, neboť taková nespravedlivá obec jest arci škůdnice mnohých občanů.)

Avšak i vzdělanější oudové takové obce, kteří o takovýchto věcech dobré nahlídnutí mají, přece však zjevně nevidí, jakou cestou příjmy obecné jdou na vydání, aniž přesvědčeni jsou, že se všechno dobře, moudře a spravedlivě řídí (poněvadž řízení tajné jest), i tito vzdělanější občané chovají k obci své vždy nedůvěru. Taková občanská nesvědomitost a netečnost zmocní se všech stavů, každý dle postavení svého zkracuje obec a její jmění, ten nesvědomitým placením daně, onen podvodnickou aneb aspoň nedbalou službou, jiný zas patrným zlodějstvím. To však málo kdo považí, že konečně jen sebe sám a své přátele šidí. Neboť když jiní příjmy obce zkracují, vyhýbajíce se podskočně daním, clu atd., jiní zas vydání její zvětšují, konajíce jí špatnou službu za dobrou mzdu, což z toho konečně ze všeho pojítí může? Jen špatný stav obce, totiž že nemůže tak mnoho prospěšného občanům podávati, jako by podávala, kdyby se všechno svědomitě konalo a odvádělo.

A jak směšné, jak dětinské jest při tom celé toto počínání? Žádný nepováží, že při všem svém podvodu přece vlastně tolik daně platí, jako by platil bez něho. Obec vypíše tolik daní, kolik na vydání svá zapotřebí má. Ošidíš-li ji při jedné dani o několik zlatých ročně, musí ti zas jinou novou daň uložit, neboť bez těch peněz, o kteréš ji zkrátil, býti nemůže. A tak tedy pro nepoctivost sám si daně zvětšuješ. Aneb snad myslíš, že přece ty dani ujdeš, a jiný poctivější ji za tebe zaplatí, a tak přece z podskoku svého užitek máš? Ó, nevěř tomu! Tak jako se žádný člověk držeti nemá za nejdokonalejšího a nejcnostnějšího, tak by se rovněž (z pouhé skromnosti) nikdo neměl držet za největšího šibala. Ošidíš-li ty obec ročně o 10 zl., považ že jsou jiní, jenž ji o 1000 zl. přivedou, a tu pak na tebe přece padne větší škoda, než jsi vyhrál, neboť ony tisíce také ty nahraditi musíš. Obci peníze nerostou, a co má, má od tebe a tvých spoluobčanů, co se jí uzme, uzme se tobě, a co se jí přidá, přidá se tobě.

Kýž by bylo možná, aby obec všechno, oč do roka buď nepoctivostí neb nedbalostí přivedena bývá, spočítati, a pak co zvláštní daň, daň nepoctivosti na každého občana rozvrhnouti mohla, aby se tak odcizená suma navrátila. Tak by se bohdá brzy naučili patrně a pochopitelně škodlivost jednání svého nahlížeti.

Ale nejen tímto obec taková trpí, že občané povinnosti své nekonají: nýbrž také pro nedůstatek ducha občanského nikdo pro všeobecnost nic nepodnikne nad svou povinnost. Co neznáme, to milovati nemůžeme, a co nemilujeme, kterak se budeme pro to obětovati?

Takový nedůstatek ducha občanského zvláště vadí při úřednictvě. Každý dobře nahlíží, jaký jest rozdíl mezi prací s horlivostí konanou, a mezi nádenickou, otrockou. Jak lehko se zanedbá služba nekonaná veřejně? jak lehce se neuchytí při úředníku převrácené mínění, že svůj úřad ne za povinnost nýbrž za odměnu svou, za prebendu považuje, a sám sebe místo za služebníka obce za jejího poručníka!

Tak zůstává obec taková vždy jen v zakrňlosti, a občané nemajíce v ní důvěry, nejsou jí oddáni, lehce se proti ní popuditi dají, a nakloněni jsou k vzbouření. Obec sama nikdy zkvétati nemůže, a vždy pozadu zůstává za jinými, a k tomu jest vždy v největší nebezpečnosti.

Zcela jinak stojí obec, ve které občan sám své povinnosti a práva, zřízení a správu obce zná, kde se všechno přede všemi a veřejně jedná, a kde každý sám v řízení obce jisté přiměřené má účastenství. Tam panuje duch občanský. Daně každý rád platí, nahlížeje potřebnost jich, a jsa přesvědčen o dobrém hospodářství s nimi, jakož i o tom, že čím víc daní dává, tím větší zas užitek bere. Každý věda, že co obci náleží, také z části jeho jest, bdí horlivě dle postavení svého, aby se ani lehkomyšlností, ani nepoctivostí, aniž jakým jiným způsobem obci nikde škoda nečinila, žádný nedá si v ničem ukřivditi, znaje svá práva; a znaje své povinnosti, nekřivdí jinému, a tak obec sílena ze všech stran, blahodějně na všechny strany působí, a zas každý nahlížeje výhody a užitek obce své, naučí se jí si vážiti, a požívaje v ní mnohonáctereho dobra, miluje ji, jest jí s duší oddán, obětuje se pro ni v čas

potřeby, jako se obětuje přítel za přítele. To jest patriotismus, vlastenectví.

Tak jako všechny ostatní věci lidské na světě nemůže být obec žádná úplně dokonalá, to jest jinými a pěknějšími slovy řečeno: Člověk jest ustavičného zdokonalování schopen, tak že si vždy, byť by v jakémkoli stavě byl, jiný dokonalejší a pěknější mysliti a k němu směřovati může.

Kam ale všeliká obec směřovati má, který jest její účel, na to odpověď všeobecná jest velmi snadná. Účel obce musí býti napomáhati, by každý její občan skrze obec účele svého člověčenského snadněji a co možná nejdokonaleji dosáhnul. Obec sama, jako obec, nemůže mít žádného vlastního účele, nýbrž jenom jednotliví oudové její mají každý účel svůj, to jest, obec jest pro občany, ne pak občané pro obec. Ačkoli toto poslední již vícekrát tvrzeno, ba v mnohých obcích i skutečně uvedeno bylo (jako ve Spartě a i nyní ve mnohých absolutních zemích): přece každý hned lehkou viděti může protismyslnost takové zásady. Proč člověk do obce vstupuje než ku prospěchu svému? sice by mu lépe bylo o samotě žíti. Když ale obec sama občana pohltí, jeho jen co prostředku bůhví k jakým účelům užívá, tu jest obec sama vlastně jeho nepřítel, a on do obce vstoupiv právě tomu za oběť padne, čemu se vyhnouti chtěl vstupuje do obce, t. j. nežije ve světě, jak by měl, sám pro sebe, nýbrž co nižší tvorové žije pro jiné.

Má-li se však zevrubněji udati oučel obce, snadno se ve třech slovech zahrnouti může, kteréž jsou jistota, pokrok, a svoboda občanů; obec totiž

má poskytovat občanům svým co možná nejvíce bezpečnosti proti všelikému jim hrozícímu zlu (j i s t o t a), má jim poskytovat co možná nejvíce a nejsnadnějších prostředků ke všelikému pokroku v dobrém (p o k r o k), neobmezujíc však při tom bez nevyhnutelné potřeby s v o b o d u jejich. Čím více podává obec občanům svým j i s t o t y, p o k r o k u a s v o b o d y, tím dokonalejší jest, žádná však obec, co svět světem bude, nepodá úplnou jistotu, nejvyšší pokrok a úplnou svobodu.

Zapotřebí však bude o každém z těchto tří účelů dobré obce něco obšírněji podotknouti.

J i s t o t a. Jsouť věci na světě škodlivé a užitečné. Slova tato jsou arci každému pochopitelná a dodáváme jen tolik, že je zde béřeme v nejširším smyslu bez ohledu na morálku t. j. mezi škodlivosti klademe i nemravné a zlé. Skoro všelikému škodlivému na světě můžeme se buď u h n o u t i, aneb pakli se uvarovati nelze, aspoň následky jeho co možná nejvíce buď z a s t a v i t i, neb u m í r n i t i aneb aspoň n a h r a d i t i.

Škoditi nám mohou buď jiní lidé, buď my sami sobě, buď o s u d. Jiní lidé nám škodí buď n á s í l í m, buď l s t í. My sami sobě škodíme obyčejně z n e r o z u m u a n e c h t í c, někdy však i z dobrého rozvážení a n a s c h v á l. Osud nám škodí tak zvanou n á h o d o u (ku př. kdyby koho nějaké těleso padajíc porouchalo, neb kdyby jmění [peníze] ztratil, práci nenašel atd.) buď n e h o d o u ž i v e l n í (elementární) ohněm, vodou, vojnou, zvířaty atd. často více neb méně s nějakou menší neb větší vinou naší, aneb konečně n e d ů s t a t k e m p ř i r o z e n ý m ku př. mrzáctvím, nemocí, slabotou, stářím, blbostí atd.

Z toho právě řečeného bude nyní vyplývati všeliký oučel a všeliká povinnost obce.

Proti všelikým těmto škodám má nám obec co možná nejvíce jistoty a bezpečnosti podávati: obec má každou škodlivost buď nemožnu učiniti a zabrániti, aneb aspoň dle možnosti zastaviti, umírniti aneb nahraditi. K jistotě v obci tedy náleží, abychom nejen proti vpádu nepřátelskému odjinud silni byli, nýbrž aby ani doma v obci nikdo silnější slabšího utiskovati nemohl a neměl, buď si to již utiskování jakékoli; a proto má být v obci dobrý řád, pořádek a dohlídka, proto jsou v obci úřadové, aby chránili slabšího proti silnějšímu. Rozumí se tedy, že tím méně ouřadové sami koho utiskovati mají, neboť jak písmo praví: »když sůl nebude slaná, čím bude meliti?« Rovněž tak má obec i proti lstným a podvodným škůdcům občany své hájiti, podvod buď již dobrým zřízením zameziti, aneb aspoň silnými tresty škůdce takové ve strachu držeti, je pilně vyhledávati, k náhradě nutiti, a když nahraditi nemohou, aspoň trest jejich tak zříditi, aby časem svým aspoň nějakou náhradu buď obci za výlohy, buď těm, kterým uškodili, podati mohli. Ku př. jisto jest, že se pracovitý člověk nejen uživiti, nýbrž i jmění si ušetřiti může. Budiž tedy škůdce tak dlouho k práci držán a k šetrnosti nucen, až nahradí tolik, kolik škody spůsobil atd.

Opět se tu samo rozumí, že tím méně obec sama (aneb orgány její, úřednictvo) občany své lstně šiditi, je buď ve jmění neb v čemkoli jiném zkracovati má, snad zneužívajíc důchodů zemských k jinému než

k čemu určeny jsou aneb všelijakým jiným způsobem, jak zde nesnadno jest vypočítávati.

Rovněž proti škodám, které by si kdo sám z nerozumu, z nedostatku příslušných vědomostí atd. způsobiti mohl, opatřiti jej má obec, avšak aby se svoboda bez potřeby neobmezovala, neboť člověku jinak za rozumného a dospělého uznanému svobodno býti musí, pakliže chce i samému sobě uškoditi jakým-koli způsobem, jenom když výslovné povinnosti své tím neruší a jiným zároveň tím proti jejich vůli neškodí.

Bezpečnost ta a jistota proti všelikým škodám, které od jiných lidí v obci násilí neb lstí nám hrozí, poskytují obyčejně obce nejstarostlivěji, a zvláštní úřadové ustanovení bývají veřejné bezpečnosti, ačkoli tu ještě i v nejlépe zřízených obcích velmi málo prospěchu nalézáme. Již ale obrana proti cizincům, ačkoli velmi draze přijde občanům (udržování vojska) bývá obyčejně málo platná, tak že by snad žádný nepřítel občanům tak neuškodil, jak jim škodí výlohy tak velikých vojsk. V ostatních ale ohledech obyčejně velmi málo obce občanům svým prospívají.

Zvláště proti všelikým nehodám o s u d u nepodávají obce občanům svým pražádné jistoty, a podávají-li někde nějaké, děje se to vždy jenom mimořádně a jako výjimkou. Tak ale právě nejkrásnější stránka občanské vzájemnosti zanedbána jest. Považujeme to, a snad vším právem, za nejpřednější a nejpěknější vlastnost člověka, že hoře své a radost, zlé i dobré s jinými sdíleti, a tak sám sobě i jiným neštěstí uleviti, a štěstí rozmnožiti může. Vždyť i na některých

zvířatech vidíme, že slabší od silnějších podporovány bývají. A člověk, jenž rozumem svým určen jest, osud svůj (aspoň z části) řídit, neměl by pojistiti sebe a jiné na všelijaké rány náhody? Čím méně člověk závisí od náhody (tak zvaného osudu), čím více sám pánem jest osudu svého: tím skvěleji objevuje se ve své důstojnosti. A právě obec, co veliká společnost, nejvíce schopna jest učiniti člověka neodvislým od náhody; neboť kde ovšem nepostačí síly jediného člověka, důstatečna jest síla mnoha lidí spojených. Práce, pod kterouž by každý jednotlivý klesl, jest spojené síle mnohých jenom snadnou hračkou, a škodu, kteráž by každého jednotlivého zahubila, ani neucítí mnozí, když ji všichni společně ponosou.

Divno jest věru, že právě tato stránka v obci až posud téměř zcela zanedbána byla. Skoro každý jednotlivý občan cítí outřpnost při nehodě jiného člověka, bere v ní účastenství, pomáhá mu, ale obec (všichni dohromady) necítí pražádné útrpnosti, chladně vidí občany své hynout, v neštěstí padat, aniž jim ku pomoci přispívá!? Jest to věru podivné zablouzení ducha lidského.

Ani o chudé, o mrzáky, nemocné atd. nepečuje obec (stát) a cokoli se pro ně v obci děje, nejde od celé obce, nýbrž jen od jednotlivců neb jiných společností v obci. A i tu není péče o takové nešťastníky důstatečná, síly k tomu určené (ovšem také malé) rozstříkají se na tuze malé částky, tak že všude trochu a nikde důstatečně nepomáhají. Hospitály (t. j. útočiště pro churavé a mrzáky) domy chudých, sirotčince, ústavy pro slepé, hluché, němé,

nemocnice, blázince atd. jsou obyčejně jen nedůstatečné, a kromě toho se jen zřídka od obce vydržují. Též o sirotky nepečují obce skoro pranic, a co se pro ně od obce děje, jest pouhé jméno, aneb jim často škodí více než prospívá. Nikdo mi nenaμίtej, že obce pečují o sirotky služebníků svých (ouředníků), poněvadž otcové jejich o obec zásluhu mají. Zdá se mi, že každý občan, kdo po celý život znamenité daně platí, ale často málo co neb pranic za to od obce neužije, větší zásluhy má o obec, než služebník obce, jenž za svou práci placen jest.

I za našich osvícených časů vidíme občany (a to ještě znamenitých obcí, jako ku při Anglicka) hladem mřítí; a což by se horšího než smrt přihoditi mohlo člověku žijícímu na tomto světě bez obce? Žebrati též vidíme občany ve všech obcích, jakožto patrný důkaz, jak málo posavad dávají obce občanům svým jistoty a podpory. Rovněž tak vidíme všude mrzáky, blby, starce k práci již neschopné aneb jiné neduživce, aniž se obce (státy) po nich ohlízejí, zanechávajíce je pouze péči svrchovaného Boha aneb nahodilé pomoci dobrých lidí.

Jmenovitě to také jest věc politování hodná, co se děje s ohledu škod nehodami živelními vzniklých. Tuť vidíme zvláštní kupecké společnosti, které tak zvané asekurace proti ohni, povodni neb krupobití atd., co nějakou dobrou spekulací zavedly a drží, tak své záležitosti vypočítané majíce, aby jim ze vkladů od jednotlivých, jmění své pojišťujících, učiněných, po výplatě náhrad ještě přec znamenitý zisk v rukou zůstal. Jest to věc slušná, aby někdo ještě z neštěstí

spoluobčana svého zisk míti směl? aby ještě za strach před živly od spoluobčanů svých jakousi daň pro sebe vybíral? — Nebylo by mnohem lépe, přirozeněji a více slušno, aby sama obec převzala všeliké tyto asekurace a bez užitku je zastávala, a aby nikoho z občanů nevyklučujíc všeliké škody jednotlivcům od živlů způsobené co daň na veškerou obec v přiměřeném rozměru rozvrhovala! Tak by se nejlevněji a zároveň pro všechny nejspravedlivěji a nejplatněji pojistiti mohli jednotlivci proti všelikým náhodným škodám jmění svého. Všechny škody ku př. za rok v celé zemi způsobené spočítaly by se, a každý občan by na tuto sumu dal část v poměru té náhrady, jakou by, kdyby jeho jmění ke zkáze přišlo, sám od obce žádal.

I mravní jistota občanů, aby ku př., pokud sami dospělého rozumu nedosáhnou, od lidí zlých a nemravných zkaženy nebyly atd., aby se nepodávaly příležitosti lehké k prostopášnostem a daremnostem atd., náleží mezi povinnosti obce: avšak taková dohlídka a péče obce o mravní bezpečnost občanů svých, jakožto věc velmi obtížná a nesnadná nemůže se od obcí ve přílišné důkladnosti žádati.

Vůbec jest úplná jistota občanův ve všelikých ohledech, věc nad míru těžká a obšírná, tak že by nižádným způsobem obec všelikému v tom ohledu možnému přání nikterak úplně vyhověti nemohla, kdyby i chtěla. Avšak tolik se ani od žádné obce nežádá: jisto jest jenom, že posavad obce velmi málo jistoty podávají občanům.

Pokrok. Podávají-li ale obce občanům svým málo jistoty proti zlému, tím méně ještě o pokrok

v dobrém pečují. Člověčenstvo celé a každý jednotlivec určení má patrné, aby vždy dále se zvelebovali ve všelikých ohledech, ve kterých mohou. I zkušenost dlouhověká, i pouhý rozum nás učí, že lidé jenom když ve společnosti žijí, větší vzdělanosti docházejí; a to sice vzdělanosti ducha i srdce.

Co se vzdělanosti v rozličných naukách, umění, průmyslu atd., a pokroku ve všelikém takovém dotýče, tuť především patrné jest, že sám jednotlivý člověk málo kdy by byl s to, opatřiti si k tomu veliké příležitosti, a že jenom ve spojení s jinými žádoucího poučení nabýti může. Tuť stojíme u hlavní povinnosti obce, u vzdělávání mládeže t. j. budoucích občanů. Patrné jest zřízení člověka, aby dle příkladu jiných tvorů Božích z počátku (z mládí) byl vzděláván, připravován, aby pak v dospělém věku užitek vzdávati mohl. Tak jest ustrojeno moudré hospodářství veškerenstva, aby každá část užitek brala a užitek dávala, a nic nebylo nadarmo.

Vzdělání mravné (tak zvaný charakter) musí každému člověku hlavně podati rodina, příklad a vychování domácí, a jisto jest, že aspoň hlavní základ celého svého smýšlení mravního bere člověk z dětinství, buď od rodičů aneb od jiných, kteří u něho místo rodičů zastávali. Vzdělání však rozumové, v rozličných naukách, v uměních, průmyslu atd. nemůže jiný podati než obec sama, a nebo vůbec větší společnosti. Hlavní povinnost obce v tomto ohledu musí tedy býti, aby především jiným o dobré vzdělání mládeže své pečovala ustanovením a udržováním velikých potřebných škol, a vůbec jiných příležitostí ke vzdělání

ducha a pokroku ve všem dobrém. Škol, vzdělání mládeže a vůbec občanů má a musí dobrá obec považovati co hlavní úkol svůj, a hlavně síly i náklad svůj na ně obracet. Pravé vzdělání občanů jest první a nevyhnutelná výmínka prospěchu a štěstí celé obce.

Vezmeme-li však důležitost vzdělání občanů s jedné strany, a s druhé nepatrný náklad, nepatrnou péči, jaké mu obyčejně věnují obce, považující, Bůh ví z jaké převrácenosti vzdělání lidu za věc mimotní, která se jen pro uvarování hanby veřejné a jen k vůli jménu leda bylo odbývá, aneb dokonce za věc nebezpečnou a škodnou: již nevyhnutelně nahlídnouti musíme bídný stav všech takových obcí a nedůstatek občanského smýšlení. Všimněme si jen velikého ročního vydání na vojsko (i v čas pokoje), a mnohem nepatrnějšího na vychování a na školy občanské, a poměr ten nejlépe nám také vysvětlí všechno, čemu bychom se jinak divili. Pokavad učitelové považování zůstanou co nižší úředníci obce, pokavad budou v obci lépe odměňováni pěstovatelé koní než pěstovatelé dítek, nebude obec kvéstí.

Což bychom si však pomyslití měli o takové obci, která by občanům svým příležitosti k pokroku, k lepšímu vzdělání nepodávajíc, ještě jim, když sami svým vlastním přičiněním je vyhledávají, rozličné překážky do cesty kladla a tak je zúmýslně v temnosti a bídě duševní zdržováti chtěla? Tohoť zajisté žádná obec neučiní.

Naopak jest svatá povinnost každé obce, státi vždy na vrcholu vzdělání svého času, žádný pokrok v jakémkoli odvětví lidských vědomostí a kdekoli

učiněný, nemá jí tajný býti, starati se má, aby co možná nejdříve každé zlepšení jinde uvedené i doma opakovala. A také opravdu dobré o blaho občanů svých dbající obce samy vysílají zkušené občany do cizích zemí, aby ústavy tamější ohlédli, a pak pokud by prospěšno bylo i doma uváděli, neobmezující stýkání se občanů svých s cizozemskem dopouští všelikou zahraniční zkušenost do krajů svých; a čím větší a rozmanitější skok všelikých náhledů a zkušeností, tím snadnější, jistější a lepší pokrok. Vždyť se dobrá obec nemusí báti zhoubného a škodlivého vplyvu z cizozemska: buďto jsou cizozemské ústavy lepší než její, a tu jistě co dobrá obec je i sama brzy uvede; aneb jsou horší, a tu moudří a vzdělaní občané její po nich bažiti nebudou. Nicméně však přece vidíme, kterak mnohé dost malé obce hledíce si jen pouze diplomatických hraček (jinak zajisté nezasluhuje nazváno býti všeliké důležité směšno-hrdinské vyjednávání o každou maličkost, když se množství drahých kurýrů často v tak nepatrné záležitosti pošle a rozešle, že v jednoduchém psaní po poště za několik krejcarů od soukromé osoby k soukromému poslaném důležitější věci stojí), které zemi velmi draze přijdou nepřinášejíce jí kromě trochy dýmné slávy pražádného užitku, aneb zas nezkončeného, věčného, ohromného, domácího úředního dopisování, popisování, zapisování, rozpisování, opisování (jisto jest, že se často pro nepatrnou věc zdvihne mezi úřady tak srdnaté dopisování a psaní, že jen papír a ingoust na to vypotřebovaný více stojí než celá ta věc, nepočítajíc ani drahé služby úředníků u udržování úřadu); tím však činnost svou bez potřeby rozšířily, že jim

již ani mnoho času nezbyvá platnější věci, jako jsou potřebné dobré školy, knihovny, vzdělávací ústavy a t. p. opatřiti.

S v o b o d a není snad bezuzdná nevázanost, nýbrž přirozená duchu lidskému samostatnost, aby se obec bez potřeby do osobních záležitostí občanů svých nemíchala překážejíc jim ve volném obcování. Sem náleží, aby jednotlivý aneb celé stavy proti jiným v křivdě nebyly atd., což všechno vypočítati zde nemůžeme. Hlavní základ svobody a vůbec dobrého zdaru obce jest ve všem v e ř e j n o s t, kterážto všechny jiné dobré ústavy za sebou brzy přivede. Pravda se světla nebojí.

Nemůžeme se ani s článkem tímto ani s rokem rozloučiti, nepodotknouce ničeho o m e n š í o b c i t. j. obcích vesnických a městských, kteréžto co menší společnosti tvoří stát, jsouce samy též jako menšími státy. Velmi mnoho ze všeho toho, co o státu platí, i o těchto obcích rozuměti se může; jmenovitě ale jest druhá povinnost obce, p o k r o k, hlavní stránka, kterou zvlášť na zřeteli míti, a které si také s velikým prospěchem hleděti mohou. Blízké vedle sebe žití sousedů a vznikající často potřeby vzájemné pomoci naučí aneb aspoň naučiti mohou snadně hlavní občanské cnosti užilosti; zároveň pak užitek společného života, následky dobré spojených sil velmi často prakticky se objeví. Jak často musí soused pomoci svého souseda užiti, patrné to ponaučení, aby i svou pomoc v čas potřeby jemu neodepíral.

Ačkoli zřízení a stav obcí v naší vlasti daleko ještě vzdáleny jsou od nějakého stupně dokonalosti, přece i tu se naskytá často dosti příležitosti žehnatí

prospěch společenského života, aneb aspoň si v ý h o d y jeho přátel. Tak ku př. patrně vidíme, že z o b c e, ve které dobrá škola začáteční jest, jistě mnohem více mladíků nastupuje do vyšších stavů, a na budoucím koleně tétěž obce shledá se jistě požehnání dobrého školního vycvičení. A tak jest v každé i nepatrné obci, v chudé více, dosti příležitosti k ušlechtění života, jenom když někdo o povzbuzení dbá.

Mnohému snad zdáti se bude podivno, řekneme-li, že vlastně více záleží na dobrém zřízení jednotlivých obcí, na municipálním zřízení, než na zřízení celého státu ve vyšších stupních. Neboť se ústavy vyšší v státu zřídka jen stékají s životem jednotlivých občanů, ovšem ale ústavy municipální. Více zajisté záležeti musí občanu jednotlivému, aby se ku př. v jeho obci (městě neb vesnici) s jměním obecním moudře hospodařilo, než na tom, jak se ve státu celém hospodaří. I ta okolnost při tom považena býti zasluhuje, že jest nesnadno celý stát a jeho ústavy opravovati, což jen obyčejně několika málo vyvolencům osudu zůstaveno jest: každý ale skoro, byť i sebe nepatrný člověk, může vždy šlechtiti a zvelebovati jednotlivé obce, buď příkladem neb poučením svým. I sebe menší o p r a v d i v á dobrá činnost jest prospěšnější, než veliké neuskutečněné a nemožné záměry. A jak mnoho se tu naskytá zvlášť některým stavům dle jejich společenského postavení příležitostí k ušlechťování obcí jako ku př. kněžím, učitelům, úředníkům atd., kdyby jenom pustivše sobecké ohledy stavu svého z očí pouze všeobecného dobra vyhledávali. Blažená obec, kde jest několik osvičených moudrých a činných lidí pohromadě, a tím

blaženější, mají-li tito mužové ještě dle postavení svého přímý vplyv na záležitosti obecní.

Ovšem bylo by si přáti, aby obce užívaly od státu větší volnosti v domácí správě své, aby nebyly tak přísné dohlídce podrobeny, aby svobodněji mohly i jmění své vynakládati a vůbec se dále vyvinovati, aby samy obce obecní své záležitosti řídit mohly bez cizího vmisování se. Avšak i tak vždy dosti jest příležitosti k dobrému, kdyby jenom vůle dobré nescházelo. Kdyby v našich městech, městečkách a vesnicích jenom panoval duch občanský, osvícený, milovný pokroku, bylo by ustavičně dosti příležitostí působiti ním k dobrému. Tak na pří. nyní, kdežto vláda projevila dosti zřejmě svou vůli, aby platy venkovských učitelů zvýšeny byly, nepřekáželo by nic jednotlivým obcím učiniti to ze svých prostředků, čím by pak, poněvadž obyčejně samy jsouce patronem, pana učitele si volí, teprva nabyly možnosti opatřiti dětem svým moudrého a vzdělaného muže za učitele a vychovatele. Ale za 100—300 zl. v. č.¹⁾ ročních důchodů ať obec nežádá učeného učitele.

Rovněž tak by nikdo nepřekážel obcím, kdyby si ke vzdělání svému knihovny zakládaly společně, kdyby si (jak ve větších obcích a městech možno) vyšší školy samy zakládaly společně, nemají-li jich; kdyby se společnou podporou z poddanství vykupovaly (jako to nyní v Uhřích mnohé obce činí);²⁾ kdyby společně v čas

¹⁾ 100 zl. stř. = 210 kor.

300 zl. stř. = 630 kor.

²⁾ Poddanské nevolnictví lidu selského zrušeno bylo patentem z 1. listopadu 1781. Vykupování z roboty ředroval již před tímto

zimy, když práce polní přestala, raději místo lenošení některé průmyslové práce podnikaly (jako se to ku př. v Rusích děje, kde v celých velikých obcích společně pěstují rolníci sami některý průmysl, z čeho obyčejně veliký zisk mívají), složivše se na potřebnou k tomu jistinu a dělíce se společně o užitek; kdyby i místo dosavadních kalužin, jam, dír, kopečků atd. ve vsi samé raději pořádek spůsobili, čistě si cesty, po kterých okolo domů svých denně chodí a jezdí, urovnali atd. Není však k tomu společenského ducha a pravého vzdělání, a vyskytuje-li se kde, bývá to jen zřídka a jako neobyčejným způsobem. Tak ale ne aby naše obce nových výhod a nového dokonalení vyhledávaly, ony ani vůbec o obecní záležitosti své ne dbají. Ne zřídka vidíme zvláště ve městech, že kdyžby měšťané voliti sobě měli některého úředníka, na kterém přec jako ku př. na radovi velmi mnoho záleží, ani k volení nepřijdou. V tomto ohledu vyznati musíme, že ačkoli měšťané naši jinak nad selský stav vysoce sami se

rokem Raab, vrchní ředitel všech korunních i bývalých jesuitských statků v Čechách. Raab navrhoval: »Vrchnost sleví poddaným nevolnictví a roboty, rozdělí mezi ně poplužní půdu, prodá jim dvorská stavení i dobytek, slovem promění svoje dosud na vlastní účet vedená hospodářství v malé statky selské, za hlavní podmínkou, aby se jí dostalo plné náhrady za všechny dříve požívané důchody.« V duchu návrhu Raabova působila vláda. Za Leopolda II. (r. 1791) vláda starala se o vykupování z robot, ale snaha vlády tehdy jakož i později rozbíjela se o neochotu šlechty. R. 1846 cirkulářem c. k. zemské správy v Čechách od 30. prosince č. 79689 projevil panovník vůli vykupování z roboty co nejvíce podporovati. Konečné a úplné vymanění lidu selského stalo se skutkem r. 1848. (Kaizl J. Lid selský, jeho poroba a vymanění v zemích českých. Naše doba II.)

cení, přece v tomto ohledu co se šetření svých záležitostí obecních týče, selský stav ještě pečlivější jest u nás než městský, ve vsích našich je více jistě komunálního ducha než ve městech.

Avšak se časem svým bohdá! všechno na lepší stránku promění, s lepším vzděláním vzejde i u nás opět utuhlý nyní občanský duch, který předkům našim k tak veliké slávě a mohútности dopomohl, a pak nastanou vlasti naší a nám nové blahé časy.

H. B.
